

Борис ГУЗЬ

Прилуцькі дворяни Велички

Серед відомих дворянських родів Чернігівщини почесне місце займає козацько-старшинський і дворянський рід Величків з Прилуччини. Про найбільш відомих представників цього роду є кілька авторських статей на цьому сайті та в альманасі «Оживає минушина» фонду Віталія Шевченка, хотілося б їх дещо доповнити, включивши також інформацію і про менш відомих осіб.

Шанувальники Василя Львовича Величка, знаменитого представника цього роду, поета, публіциста і громадського діяча, виводять його походження від відомого козацького літописця Самійла Васильовича Величка (1670-1728), автора «Літопису подій в Південно-Західній Росії в XVII столітті». Доведеться їх засмутити, згідно з останніми дослідженнями українських істориків Самійло Величко не був одружений і не мав сім'ї.

А засновником роду прилуцьких Величків був **Яків Степанович Величко**, який служив у Прилуцькому полку Війська Запорозького. Дата його народження точно невідома, народився він приблизно в 1710-1715 рр., в 1730 р. розпочав службу канцеляристом Прилуцької військової канцелярії, а в 1742 р. був призначений 1-м полковим осавулом. На цій посаді він змінив Михайла Величка, деякі дослідники вважають Михайла рідним братом Якова.

У складі Прилуцького полку Яків Величко брав участь в Польському поході Війська Запорозького 1734 р. і в російсько-турецькій війні 1734-1739 рр. На посаді полкового осавула виконував і різного роду адміністративні функції, його підпис і відбиток особистої печатки є на «Розписці отамана Й. Масла» про отримання посади Срібнянського сотника від свого дядька Миколи Троцини. Розписка датована 2 жовтня 1755 р.

Після виходу у відставку в 1764 р. Яків Величко був обраний земським суддею Прилуцького судового повіту. Ця посада була заснована з введенням судової реформи гетьмана Кирила Розумовського, який ліквідував громіздку багатоступеневу систему судочинства у Війську Запорозькому. З 19 листопада 1763 р. полки були поділені на два судових повіти, в яких створювалися земські і підкоморні (межові) суди. Земські суди розглядали цивільні справи, посада земського судді була довічною.

На початкових етапах реформи мали місце певні труднощі, так 18 липня 1764 р. Яків Величко повідомляв гетьману, що діяльність суду неможлива через відсутність приміщень, охорони та посильних для виклику позивачів до суду. А 28 липня доповідав, що судова документація зберігається в приватному будинку без належної охорони.

Втім, неминучі проблеми організаційного періоду були вирішені, на посаді земського судді Яків Величко перебував 11 років, з 1773 р. він значився в списку судових чиновників Російської імперії.

У 1775 р. Я. Величка обрали підкоморієм Прилуцького судового повіту, перебував він на цій посаді до 1783 р., а в 1782 р. був зарахований до дворянства, ставши першим дворянином в козацько-старшинському роді Величків.

Володів земельними угіддями і підданими в місті Прилуки і в селах Буди, Ковтунівка і Антонівка, за відомостями на 1778 р. за ним числилося 267 душ підданих чоловічої статі. Заснував на притоці Удаю річці Линовиця хутір, з якого в кінці XVIII століття утворилося село, що отримало назву від імені засновника – Величківка. Нині це село Богданівка в Прилуцькому районі. Останній раз Яків Величко згадується як власник маєтків і кріпаків у 1787 р.

У шлюбі з дочкою військового капелана Мойсея Богаєвського Анастасією у Якова Величка було два сини – Василь та Іван. Про Василя відомостей немає, лише відомо, що він мав чин підпоручика.

Іван Якович Величко також обрав військову службу, але служив не в Прилуцькому полку Гетьманщини, як його батько, а в Ямбурзькому карабінерному полку Російської імператорської армії. Цей полк входив до складу Української дивізії і до 1775 р. базувався в Україні. У 1766 р. полк був розквартирований в Прилуках, а в 1768 р. – в містечку Бубнов Переяславського полку на Київщині. Наприкінці 1768-на початку 1769 рр. Ямбурзький карабінерний полк брав участь у відбитті останнього в історії нападу війська Кримського ханства під командуванням хана Крим-Гірея на Лівобережну Україну.

У відставку І. Я. Величко вийшов у чині поручика. В кінці 1790 р. був зарахований до дворянства і внесений в Дворянську родовідну книгу Чернігівського намісництва. Служив засідателем Прилуцького повітового суду, в 1794 р. був внесений у списки служилого дворянства Російської імперії, а в 1795-1796 рр. служив Прилуцьким повітовим суддею. Після адміністративної реформи імператриці Катерини II Прилуцький повіт був уже адміністративно-територіальною одиницею у складі Чернігівського намісництва.

Від батька І. Я. Величко успадкував 292 душі кріпаків, його основний маєток знаходився в селі (слободі) Замостя під Прилуками. Не впускав можливостей збільшити свої володіння, купив у Сорочинцях у поміщика А. І. Маркевича частину земель і кріпаків, придбав у відставного прем'єр-майора І. А. Горленка хутір Вернигорівщину біля села Хаєнки Прилуцького повіту. На цьому хуторі й проживав у старості, мав там один селянський двір і 15 кріпаків обох статей. Помер близько 1836 р.

П. П. Білецький-Носенко

У І. Я. Величка було три сини, Іван, Георгій і Микола. Його діти отримали ґрунтовну домашню освіту, їх учителем був відомий український педагог і письменник П. П. Білецький-Носенко (1774-1856). Він отримав енциклопедичну освіту в Петербурзькому Сухопутному шляхетному кадетському корпусі і викладав латинь, французьку, німецьку та російську мови, арифметику, геометрію, історію, географію, риторику, поезію і малювання. У 1801 р. організував у садибі І. Я. Величка в Замості приватний пансіон для дворянських дітей, його вихованцями були, в основному, діти з багатих сімей: І.М. Скоропадського, А.І. Маркевича, П.А. Закревського та ін.

Два сини І. Я. Величка за сімейною традицією вибрали військову кар'єру.

Іван Іванович Величко (1787-1858) після нетривалої цивільної служби вступив в 1807 р. юнкером в Лубенський Гусарський полк, пройшов усі щаблі військової кар'єри, дослужився до чину генерал-майора. Учасник Вітчизняної війни 1812 року, придушення Польського повстання 1830-1831 рр. і Кримської війни 1853-1856 рр. В армії прослужив майже 50 років. Сином І. І. Величка був **Костянтин Іванович Величко** (1856-1927), видатний військовий інженер, творець російської школи фортифікації, інженер-генерал, заслужений професор.

Більш докладно про гілку роду І. І. Величка можна прочитати на цьому сайті в авторських статтях «Генерал К. І. Величко – невідомі сторінки біографії» (22.11.2017) та «Прилуцькі Велички на Тамбовщині» (15.04.2020).

Георгій Іванович Величко (? -1860) до високих чинів не дослужився, у відставку вийшов у чині майора. Придбав у місті Ніжині Чернігівської губернії маєток, одружився з дочкою відставного секунд-майора М. Є. Родзянка Єлизаветою Миколаївною. У Ніжинському повіті по купчій від дружини став власником маєтків у селах Кропивне, Мильники, Кукшино, Філівка, Колісники, слободі Зруба і хуторі Селище. Маєтки дістались Єлизаветі від матері, Єлизавети Іванівни, уродженої Тернавіот. Дітей в їхньому шлюбі не було, до самої смерті Георгій Величко судився з дружиною за «неправильно куплені» маєтки, заповівши їх племіннику, синові брата Миколи Івану. Єлизавета Миколаївна пережила чоловіка на 26 років, померла в 1886 р. в Києві.

Микола Іванович Величко (1791-1865), молодший син Івана Яковича, був відомою персоною в повіті та губернії. Батько теж готував його до військової кар'єри, навіть виклопотав свідоцтво про народження, необхідне для вступу в кадетський корпус, але військовим Микола так і не став. Служив Прилуцьким повітовим суддею, вислуживши чин колезького радника, але був більш відомим як поміщик, завдяки своїй господарській та підприємницькій діяльності.

Микола Величко примножив статки, який дісталися йому від батька, купуючи маєтки в Прилуцькому повіті. За відомостями на 1841 р. він володів маєтками і кріпаками в місті Прилуки, і в селах і хуторах Буди, Вернигорівщина, Замостя, Кам'янка, Капустинці, Колісники, Полова, Сорочинці, Хаєнки. Загальна кількість кріпаків становила 313 осіб. У Хаєнках М. І. Величко скупив третину орних земель села, за ним там числилось 118 кріпаків.

Поміщик постійно шукав нові джерела для поповнення доходів від своїх маєтків. В Замості в 1846 р. діяли цукровий, винокурний і пивний заводи, провадилося дублення овчин. Микола Величко займав провідне становище в повіті по виготовленню цукру з цукрового буряка і у винокурінні. В Замостя діяв і свічковий завод, який виготовляв сальні свічки, що вважалися найкращими в губернії за якістю. Гуральня діяла і на хуторі Вернигорівщина, всього в 1861 р. двома заводами було вироблено близько 20 тис. відер горілки. На хуторі діяли свічковий завод, де виготовлялися церковні свічки з бджолиного воску, і миловарний завод, який виготовляв господарське мило для споживання всередині губернії, а також цегельний завод.

Багато поміщиків скаржилися в губернію на занепад землеробства, в 1841 р. на губернський запит про стан справ по обробітку орних земель з Прилуцького повіту повідомлялося про п'ятьох поміщиків, які зразково ведуть сільськогосподарське виробництво. Серед них був названий і Микола Іванович Величко. Після неврожаїв і голоду в 1830-х роках імператор Микола I видав 8 лютого 1841 р. указ, яким запровадив поміщикам обов'язкове вирощування картоплі. Микола Величко одним з перших у повіті з 1841 р. став вирощувати цю нову сільськогосподарську культуру.

Усвідомлюючи низьку продуктивність підневільної праці кріпаків, Микола Величко ще за кріпосного права (1859) створив на хуторі Вернигорівщина поміщицьку економію, його землі в Хаєнках стали обробляти наймані працівники.

Був старостою Миколаївської церкви в с. Сорочинці біля Прилук, до парафії якої відносилось Замостя. Запам'ятався парафіянам як винятковий благодійник, зокрема, виділив значні кошти на будівництво нової кам'яної, разом з дзвіницею, однобанної Миколаївської церкви, збудованої 1856 р. Ця церква діє і понині (в складі м. Прилуки).

Також виділив землю під церковний погост для нової церкви Іоанна Богослова в селі Хаєнки, яку збудували в 1861 р., і 33 десятини орних земель та сінокоосу для священика.

Миколаївська церква на Сорочинцях. Прилуки, вул. Галаганівська

Господарська та підприємницька діяльність вимагали наявності вільних обігових коштів, в 1841 р. Микола Величко взяв у Санкт-Петербурзькій опікунській раді позику на 37 років в сумі 15 650 рублів сріблом під заставу своїх маєтків. Йому вдавалося виплачувати щорічні платежі і відсотки за позику, але після реформи 1861 р. умови господарювання змінилися, поміщик не зміг до них пристосуватися. Частину маєтків він передав дітям, а на решту маєтків в 1864 р. було накладено судову заборону, борги склали 2325 рублів, у тому числі недоїмка за цукровий завод у Замості в сумі 955 рублів. Занепад господарства і борги негативно вплинули на старого поміщика, не знайшовши виходу із ситуації, він покінчив життя самогубством у своїй садибі в Замості.

У православ'ї самогубство вважається тяжким гріхом, хоронити на церковному кладовищі осіб, які вчинили суїцид, заборонялося. Миколу Величка поховали в маєтку Вернигорівщина недалеко від садиби. В метричних книгах церков сіл Сорочинці і Хаєнки немає записів про смерть Миколи Величка, що обумовлено церковними канонами про неможливість поминання самогубців. Єдиним винятком був психічний розлад, пізніше факт неосудності поміщика на момент смерті був визнаний, і над його могилою звели усипальню, схожу на невеличкий православний храм.

У Миколи Величка та його дружини Анни Григорівни було троє дітей: сини Іван і Лев та дочка Наталія. Сини навчалися в Санкт-Петербурзі, Іван став юристом, а Лев обрав військову кар'єру.

Наталія Миколаївна Величко вийшла заміж за Валеріана Осиповича Підвисоцького (1822-1892), який володів маєтком у с. Максимівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії. Біографія її чоловіка була досить незвичайною. Прослуживши після закінчення Харківського університету 30 років юристом в різних установах, після виходу у відставку вступив на медичний факультет Дерптського (Юр'ївського) університету і став фармакологом, з 1882 р. займав посаду професора Казанського університету по кафедрі фармакогнозії.

В. О. Підвисоцький

Про В. О. Підвисоцького та його сім'ю можна прочитати в авторській статті «Чи відвідував Пушкін Ічню?» (29.03.2016).

Іван Миколайович Величко в 1844 р. закінчив з срібною медаллю Олександрівський (Царськосельський) ліцей, служив Прилуцьким повітовим суддею, в 1863-1865 рр. очолював Прилуцько-Пирятинську межову комісію, був директором Повітового відділення опікунського про тюрми комітету, мав чин надвірного радника.

Володів маєтками в с. Сорочинці, Заїзд, Замостя, хут. Кам'янка, Капустинці, Степанівка Прилуцького повіту і в м. Прилуки. Маєтки були виділені йому батьком і являлись проблемними, за них треба було виплачувати позику і відсотки Санкт-Петербурзькій опікунській раді.

Для виплати позики І. М. Величко позичав гроші у землевласників і заможних міщан повіту, а несвоєчасне повернення позик призводило до заборон на маєтки. Тільки в 1860 і 1861 рр. було накладено 5 судових заборон на його маєтки, з них тільки одна заборона не була пов'язана з боргами, вона стосувалася отриманих у спадок маєтків у Ніжинському повіті

по духівниці від дядька Георгія Величка через позов його вдови. Частина маєтків, в тому числі й батьківський маєток у Замості, він втратив через борги, інші були викуплені Головним викупним управлінням при міністерстві фінансів Росії в ході реформи 1861 р. За І. М. Величком залишалися земельні володіння в Прилуках.

У І. М. Величка було двоє дітей, син Володимир і дочка Євгенія.

Володимир Іванович Величко (1852-1908), як і батько, закінчив Олександрівський ліцей (1875), успішно служив по лінії Міністерства внутрішніх справ, в 1891 р. був товаришем прокурора Курської губернії, а в 1893 р. – членом Курського окружного суду по Курському повіту і членом повітового з'їзду суддів. Нагороджений орденом Св. Станіслава 3-го ступеня (1891), вислужив чин дійсного статського радника, що відповідало військовому чину генерал-майора. Помер у квітні 1908 р. в Парижі.

Євгенія Іванівна Величко вийшла заміж за Віктора Георгійовича Забелло (1854-?) із старовинного козацько-старшинського роду, уродженця с. Монастирище Ніжинського повіту. Після закінчення юридичного факультету університету Св. Володимира в Києві її чоловік служив мировим посередником у Київській і Подільській губерніях, був предводителем дворянства Кам'янецького повіту Подільської губернії.

Віктор Георгійович Забелло

Євгенія Іванівна Забелло (Величко)

Лев Миколайович Величко (1827-1902) навчався у Другій Санкт-Петербурзькій гімназії, після закінчення якої вступив на військову службу в Кірасирський принца Альберта Пруського полк, 20 квітня 1851 р. в чині корнета перевівся в Лейб-гвардії кірасирський Її Величності полк, а з 29 червня 1853 р. в чині поручика продовжив службу в Гусарському герцога Саксен Веймарського (Інгерманландському гусарському) полку. Цей полк входив до складу 2-ї бригади (6-та легка кавалерійська дивізія), якою командував його дядько, генерал-майор І. І. Величко. У складі Інгерманландського гусарського полку Лев Величко брав участь у Кримській війні, обороняв Севастополь.

Орден Св. Володимира 4 ст.

У відставку вийшов у чині штабс-капітана. Військова вислуга в офіцерських чинах у Льва Величка становила близько 15 років, але 22 жовтня 1855 р. вийшов Наказ військового міністра «Про веління Імператора вважати кожен місяць перебування в Севастополі за 1 рік до вислуги років». За 349 днів оборони Севастополя в 1854-1855 рр. у Льва Величка до військової вислуги додалося 11 років, що дозволило йому стати кавалером ордена Святого Володимира 4-го ступеня з написом і бантом за 25 років служби в офіцерських чинах.

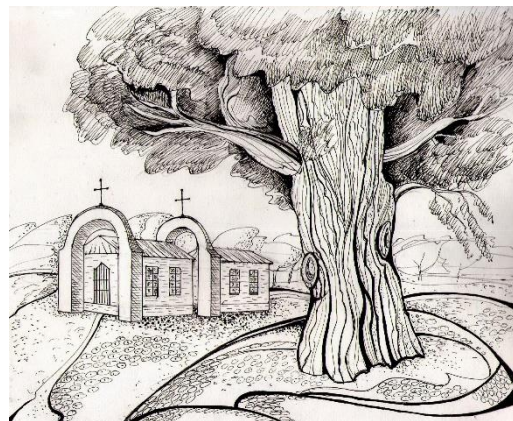
З 1860 р. проживав у Прилуках, три роки служив Прилуцьким повітовим справником. Від батька отримав маєток Вернигорівщину, де й проживав в подальшому безвиїзно.

Садибу на хуторі збудував його батько, був там добротний двоповерховий дім з балконом, що стояв у дуже живописному місці над ставом, розливом річки Іченьки.

Лев Величко був основним землевласником в селі Хаєнки, за ним в 1890 р. значилося 843 десятини орних земель. Відгукувався на потреби жителів села, в 1885 р. домігся переведення народної школи, що діяла в селі з 1865 р., в підпорядкування Прилуцького земства і став її опікуном, в результаті число учнів зросло з 10-15 до 70 осіб.

Помер відставний штабс-ротмістр і кавалер Л. М. Величко 11 серпня 1902 р., його поховали в родовій усипальні на хуторі Вернигорівщина, поховання здійснювали п'ять священників, очолюваних протоієреєм.

Лев Величко був одружений з Анастасією Василівною Тарновською (1838-1870), дочкою статського радника Василя Петровича Тарновського, предводителя Прилуцького дворянства в 1850-1862 рр. Їх син Василь народився 2 липня 1860 р. в Прилуках. На хуторі Вернигорівщина народжувалися ще діти, двоє померли від «несвоєчасного народження», а син Володимир, який народився в 1865 р., помер півтора роки потому від коклюшу і був похований у родовій усипальні. Анастасія Василівна померла 6 листопада 1870 р. від «водянки серця», було їй неповних 33 роки.

Родова усипальня Величків. Реконструкція
Валентини Козловської

Син Льва і Анастасії **Василь Львович Величко** (1860-1903) – найяскравіша і неординарна постать з славного козацько-старшинського і дворянського роду Величків. Про нього написано десятки біографій та статей, є велика стаття в російській Вікіпедії.

Василь Львович Величко

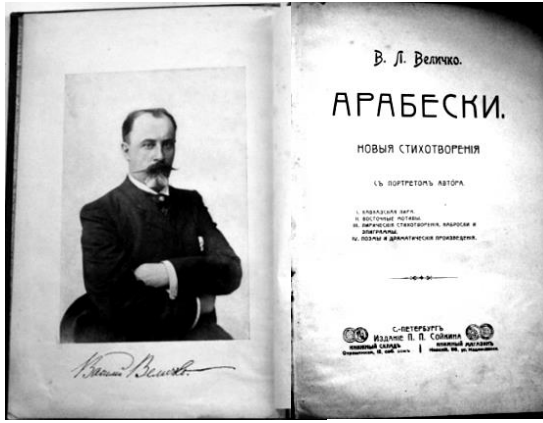
Широкий інтерес до особистості Василя Величко пов'язаний з підйомом національно-патріотичного руху в нинішній Росії. Одного з натхненників і організаторів Російських Зборів ставлять в ряди перших ідеологів цього руху, характеризуючи його як істинного борця за справу пробудження російської національної самосвідомості, «першого чорносотенця».

Насправді, Російські Збори були патріотичною організацією, в яку входили представники вищих правлячих кіл, духовенство, військові, письменники, художники і вчені. Членом Російських Зборів був і інженер-генерал Костянтин Величко, за радянських часів професор фортифікації Військово-інженерної академії.

Та й переконаним монархістом Василь Величко став лише після служби на Кавказі, як писав П. П. Перцов, на Кавказ поїхав, «... космополіт школи Стасюлевича», а в Петербург повернувся «... націоналіст школи Каткова». Причини такої різкої зміни політичної орієнтації до цих пір не з'ясовані.

Проте, піднімається «на щит» саме громадська та публіцистична діяльність Василя Величка, в Росії навіть перевидали його книгу «Русские речи» а в Азербайджані – книгу «Кавказ».

Але ж Василь Величко був і талановитим поетом, писав м'які і ліричні вірші, деякі з них, покладені на музику, виконувалися в аристократичних салонах в період «Срібного століття російського романсу». Був він і драматургом, його п'єси ставилися в театрах Петербургу і Москви, за п'єсу «Перша муха» удостоєний Грибоедовської премії. Можна було видати хоча б збірку вибраних поезій поета.

Остання книга Василя Величка «Арабески». 1903 р.

На його малій батьківщині в селі Хаєнки нічого не чули про «чорносотенця» Величка, для місцевих жителів Василь Величко був турботливим поміщиком і благодійником, який всіляко допомагав землякам.

Про меценатську діяльність Василя Величка написано в авторській статті «Учениці школи села Хаєнки в гостях у імператриці Олександри» (30.11.2019).

Василя Величка поховали 24 липня 1904 р. згідно духівниці в родовій усипальні на хуторі Вернигорівщина, труну з прахом поета привезли з Санкт-Петербурга.

У 2013 р. на місці родової усипальні Величків, зруйнованої в радянські часи, ічнянські краєзнавці Микола та Василь Терещенки встановили пам'ятний знак.

Деякі носії прізвища Величко в пошуках свого коріння відразу згадують Самійла або Василя Величків, припускаючи наявність родинних зв'язків. Прізвище Величко досить широко поширене в Україні, та й в Росії, тому така спорідненість мало ймовірна, а для її встановлення потрібно шукати документальні підтвердження.

А що вийде, якщо виходити тільки з прізвища, видно на прикладі російського письменника Сергія Сокурова. Свої публікації з української тематики він підписує псевдонімом «Сергій Сокуров-Величко», «в пам'ять про одного із своїх предків, «останнього з літописців Малоросії С. В. Величка»».

У його прабабусі було прізвище Величко, а все інше, то лише розповіді бабусі про найбільш відомих носіїв цього прізвища. Свою спорідненість з Самійлом Величком він описував дуже поетично: «Під'їжджаючи якомсь по службовій справі до Диканьки, відчув раптом сильне хвилювання. Ні мама, ні бабуся Фролова ніколи не розповідали мені про спорідненість з «літописцем» Величко... Значно пізніше я зрозумів причину свого душевного стану: мій знаменитий предок провів останні роки життя на хлібах власника Диканьки – сина страченого Кочубея. Як не вірити після цього в «голос крові»?!».

М. Яременко опублікував статтю «Три обличчя одного роду», в якій виклав біографії літописця Самійла Величка, поета і драматурга Василя Величка і письменника Сергія Сокурова як представників одного роду. «Коли ж Сергій був посвячений, нарешті, в таємницю роду, він зміг пояснити свій душевний стан: при проїзді Диканьки його покликав рідний пращур, чий кістки давно зотліли в цій землі. Ні, не поетична вигадка хвилюючий «поклик предків»?!» – писав М. Яременко.

Знадобилося багато часу і зусиль, щоб встановити до 7-го коліна українських предків С. Сокурова, виявилось, що вони служили священиками в Одеській єпархії і жодного відношення до Самійла Величка не мали. А «голос крові» і «поклик предків» то лише творчі фантазії, або ж, простіше, вигадки.

Ще один носій прізвища Величко з Таганрога додав до дітей Василя Величка і Марії фон Дольст Андрія і Анастасії ще й молодшого сина Олексія, виходячи лише з Васильовича по батькові у свого прапрадіда. Дату і місце народження вказав довільно і зовсім невдало, ще й розмістив інформацію на генеалогічних сайтах.

Бажання перебувати в родинних стосунках із знаменитими Величками можна зрозуміти, але не варто вигадувати те, чого не було в дійсності, створюючи проблеми історикам і генеалогам. Це стосується і носіїв інших знаменитих прізвищ, треба просто

поважати своє прізвище і пишатися ним, пам'ятаючи про відомих однофамільців та зберігаючи про них добру пам'ять.